

על האתיקה המושפלת

קשה לדבר על אתיקה בעיצומה של מלחמה. מיד עולות בשיח המתלהט האשמות כמו: יפה נפש, הומניסט ללא תקנה, או אפילו בוגד. "המלחמה משתקת את המחשבה, ומקהה את הרגשות." מה, עוד לא התפכחת? וכי אינך מסוגל לראות את המציאות? "והיכן היא המציאות בעת מלחמה אם לא במלחמה עצמה? אי אפשר לדבר עליה - היא כל כך מפחידה, כל כך נוראה - אבל אי אפשר לדבר על משהו אחר. לא אתה מדבר עליה, היא מדברת בחוץ ובפנים. היא ממלאה את האופק. אתה קם אתה בבוקר, חושב עליה ברחוב, הולך לישון עם החדשות האחרונות, וחולם חלום בלהות. נזכיר את המילים של לוינס ב" פתח דבר " לספרו " כוליות ואינסוף " הנשמעות, למרות הסגנון הפילוסופי, כתיאור מדויק של המציאות:

5

" מצב של מלחמה משהה את המוסר... (המלחמה) היא הנגלות (la patence - גם: הפתיחות) או האמת של הממשי."

10

הממשי: הקץ לאשליות, לנאיביות. הקץ לדיבורים על ערכים, על תיקון העולם, זכות הדיבור ניתנת אך ורק למי שמנהל את המלחמה, או חושב שהוא מנהל אותה. הדיבור על ערכים היה רק מס שפתיים, כסות המכסה על הממשי, בהפוגה בין מערכה למערכה. נדמה שניטשה, שהצהיר על מות האל ועל קץ המטפיזיקה צדק.

15

בשער הקתדרלה בעיר שטרסבורג שבצרפת, ניצבים שני פסלים. שתי נשים, בשני צדי השער. שתי נשים, האחת זקופה, כתר על ראשה ושרביט בידה. השנייה, ראשה מושפל, ושרביט שבורה בידה. משל באבן לכנסייה הקתולית המנצחת, ול " סינגוגה " היהודית- כנסת ישראל- המובסת. משל נאה גם למצבה של האתיקה בהשראת חזון השלום והצדק של הנביאים בעת מלחמה. כיצד אפשר להשמיע שיח אחר בעת כזאת? הלא העניין הוא רק הניצחון בכל מחיר! לשווא היו כל הדיבורים על מוסר, על מחויבות לכל יחיד ויחיד, על חובת המדינה לאזרחיה. הגיעה העת לדבר על ה " ממשי " . זו שעתה של ה Realpolitik, זו שעתו של מקיאבלי, יועצם של נסיכי איטליה. הוא הצליח להשפיע על פילוסופים מפוכחים כמו שפינוזה והגל.

20

לונס (שם): " האמנות לצפות מראש בכל האמצעים את המלחמה ולנצחה- הפוליטיקה- מתחייבת כעצם הפעלתה של התבונה. הפוליטיקה נוגדת את המוסר, כשם שהפילוסופיה נוגדת את הנאיביות."

25

" איזהו חכם? הרואה את הנולד". זו התשובה שנתנו זקני הנגב, חכמי ישראל, לאלכסנדר הגדול, כובש הארצות שלא היה גבול לתאוות הכיבוש שלו. זו תשובת החכמים " שכבר חזו מראש את כל הרציונליות של המערב " (לוינס), " מעבר למדינה בתוך המדינה ", ב " קריאות תלמודיות חדשות " . לראות את הנולד באופן רציונלי, זה להיות ער, ולנצל את ההפוגה בין מלחמה למלחמה לתכנן את המלחמה הבאה, שתהיה מוצלחת יותר מקודמותיה. רק בסוף הדו-שיח הלא שוויוני הזה בין הכובש לבין החכמים מופיעה, בין השיטין, תשובה אחרת, תשובה שהיה קשה לאלכסנדר לקבל. בדרכו לאפריקה, היבשת השחורה שאינה מכירה את התרבות היוונית הנאורה, מגיע אלכסנדר לארץ הנשים.

30

במדינה הזאת, היו רק נשים. עבור הכובש הכל - כך גברי, זה המקום לעבור מן השיח המלחמתי שהוא רגיל אליו לשיח אחר, זה הזמן בשבילו לקבל לקח.

35

" נשים! יצורים אנושיים שלא יהיו רק גברים! "

הכובש לא העלה בדעתו שקיים היגיון אחר, שאינו ההיגיון היווני-רומי-תבוני-מלחמתי-פוליטי: היגיון אנושי המצוי בראשן ובבינתן של נשים.

40 המלחמה פוגעת בכולם - גברים, נשים, ילדים, אבל אכזריותה פוגעת במיוחד בנשים, במחנות ובשבי. הן ממחישות בסבלן את הפגיעה באנושיותה של האנושות במלחמה. לורקה היו הכובשים מסוגו של אלכסנדר שומעים בקולן ובזעקתן, היו פני העולם הממשי משתנות. המפגש עם הנשים ותבוסתו של אלכסנדר מולן היא הכנה להגעתו לאפריקה.

45 " ה " ילידים " ממסעי הכיבוש הקולוניאליים, פרצופים תמיד רב-משמעיים, תחת מסכה. יצורים אנושיים שאינך פונה אליהם כאל בני אדם אמתיים."

אלכסנדר, תלמידו של אריסטו, שקיבל מאפלטון, שקיבל מסוקרטס, לא היה ברברי, הוא היה כובש נאור, הוא אפילו התעניין בחכמת החכמים. הוא מבשר את תולדות המערב. הפילוסופיה וערכיה הן, יחד עם התנ"ך בגרסתו הנוצרית, היסוד הרוחני של אירופה. הן היסוד של ה" הומניזם " הדוגל בכבוד האדם ובחירותו, בשם התבונה האוניברסלית. כובש מודרני בשם נפוליאון הביא אתו עם צבאו את אנשי האקדמיה שבאו לחקור את המזרח העתיק. היכן הייתה האתיקה במסעות הכיבוש האלה? ציור מפורסם מראה את נפוליאון מגיש את לוחות הברית החדשים- החוקה הנפוליאונית- ליהודים המשתחוים לפניו. מילים יפות לחוד, ומציאות קשה לחוד.

55 " והנה, אלכסנדר הגדול מקבל אצל הנשים האלה - אצל היצורים האנושיים האלה, אבל לא גברים - אצל הריכוז הזה של " ילידים " - לקח. זו החכמה שמקבל החכם מכל אדם, כאילו היה המורה שלו, בהתאם לפרקי אבות. "

אכן החכמים לא גילו בהתחלה לאלכסנדר את התשובה האחרת לשאלתו והיא: איזהו חכם? הלומד מכל אדם. אין בתשובה הזאת פריבילגיה לגברים בעלי תרבות זו או אחרת, אין יתרון לפילוסוף, לגנרל או לפוליטיקאי על אדם פשוט, ויהיה זה אישה או אדם שחור. אלכסנדר ילמד בארץ הנשים את תשובתם האחרת של חכמי ישראל.

60 " הוא רצה לנהל איתן קרב, אבל הן אמרו לו: אם תשמיד אותנו, יאמרו שהשמדת נשים. אם נהרוג אותך, יאמרו שנשים הרגו את המלך.

לוינס: הקרב הקולוניאלי אינו ראוי לתהילה! מלחמת הכיבוש אינה ראויה לתהילה! התשוקה האימפריאלית של המדינה נקראת לאיפוק מרבי. "

65 בקריאתו של לוינס, התלמוד אינו מספר מעשה שהיה, אנקדוטה משעשעת, הוא שם בפי הנשים המאוימות ביקורת הנוגעת לערך עליון עבור הכובש: הכבוד. מדינות מנהלות מלחמות עבור כבודן. בשם הכבוד, הן מוכנות להקריב את חיי אזרחיהן, ועל אחת כמה וכמה את חיי האויבים. תשובת הנשים השמות ללעג את כוחו של המלך הנראה כל-יכול היא חכמתם של חכמי ישראל, בזמנו של התלמוד. לא זוכים לכבוד בכוח החרב. בני יעקב, שמעון ולוי, שערכו טבח באנשי שכם כדי לנקום על חרפת האונס של אחותם דינה, לא הביאו תהילה לישראל, לפחות בעיני אביהם. בעיני האב, מסע הנקמה לא היה ראוי לתהילה. כמובן קיימות דעות אחרות, המצדיקות את מעשיהם, בשם הערכים הגבריים, אבל הלקח שקיבל אלכסנדר ראוי לתשומת לב, דווקא בעיצומה של מלחמה הפוגעת באופן מזעזע בנשים.

" מילת שלום של הכובש הגדול:

הוא אמר להן אז: הביאו לי לחם. הן הביאו לו כיכר זהב על שולחן זהב "

75 מדוע הבקשה הצנועה הזו ללחם מפי הכובש הרעב היא מילת שלום? פירושים רבים נאמרו על הקרבה בין המילה לחם למלחמה. כולם- חיילים ואזרחים, גברים, נשים וטף, זקוקים ללחם, החסר במלחמה. הזהב אינו יכול להחליף את הלחם. מי כמו אישה- רעייה, אם, אחות - מבין את הערך האנושי של הלחם? הלא, לפי המדרש, האישה עצמה נקראת לחם, בסיפור של יוסף ואשת פוטיפר, ובפיו של יתרו! במקום אחר (יבמות סג, א), התלמוד מספר על חכם ששאל את אליהו: במה אישה עוזרת לאדם? ותשובתו הייתה: אדם מגדל חיטים, כלום חיטים הוא אוכל? הוא מגדל פשתן, כלום פשתן הוא לובש? נמצאת מאירה את עיניו ומעמידה אותו על רגליו.

85 לוינס, המפרש את הסיפור הזה בפרק הנקרא " היהדות והנשי " בספרו " חירות קשה ", מעמיד זה מול זה העולם הגברי, המיוצג היטב בספרי הפילוסוף היידגר, והעולם הנשי. הראשון מתייחס לדברי העולם באופן כלכלי אובייקטיבי קר, כאל סחורות, שלל או מניות בבורסה, והשני " מאניש " את דברי העולם, במגע האנושי המביא עדינות ורכות לעולם. הזהב לעומת הלחם. הזהב מוסתר בכספת, והלחם מוגש על השולחן וסועד את הגוף ואת הלב. " גדולה לגימה, שמקרבת רחוקים " אומר רבי יוסי במסכת סנהדרין, והוא מביא כדוגמה את יתרו שדרש מבנותיו להביא אל שולחנו את ה " איש המצרי " שהציל אותן מידי הרועים. עוד סיפור על נשים! אלכסנדר לא הבין את הראש של הנשים החכמות האלה:

90 כלום בני האדם אוכלים לחם מזהב?

והן ענו: אילו רצית לחם רגיל, וכי אין לחם כזה בארצך, שהיית צריך לבוא לחפש אותו עד לכאן?

לוינס: אירוניה מנצחת של הנשים האלה! הן מכירות את הסוד של מלחמות הכיבוש, כשם שידעו לנחש את הדיאלקטיקה האמיצה המבטלת את תהילת הקרבות האלה. הן קוראות תיגר על הפוליטיקה של כוח אחד שאינו ההתגברות על תשוקה שלא יודעת שבעה, ועל הרצון לעושר שתמיד חומד את חלקו של הזולת. "

100 הדיאלקטיקה היא האמנות של הפילוסוף, שיודע לשחק עם תזה, אנטי-תזה וסינתזה. הנשים בחרו במגרש אחר- לא זה של הרעיונות, ולא זה של הכוח, שם הצטיין אלכסנדר - אלא זה של הממשי, הממשות האנושית המגולמת בגוף אנושי. הרעב, אמר לוינס, אינו מוזכר בספרו של היידגר. אבל " אם אין קמח, אין תורה " ואין חיים. הבורא מוריד לחם מן השמים עבור בני ישראל במדבר, והוא " המוציא לחם מן הארץ ". הפיכת החיטה ללחם, והגשת כיכר זהב למלך הרעב, זו דיאלקטיקה נשית רבת-כוח, השונה מכוח הנשק. כדי להבין את החכמה הנשית הזאת, חייבים להתגבר על התשוקה שלא יודעת שובעה לנכסים, לאדמות ולכל מה שאפשר לקחת.

לוינס: לקח מרשים, לקח שנלמד היטב על ידי אלכסנדר הגדול, תלמידו המבריק מאד של אריסטו "

105 אירוניה של לוינס- על הפילוסופיה שאינה מבינה את הערך האנושי של הלחם! הלחם אינו רק צורך ביולוגי, הוא מה שמחבר אדם לאדם. " ואקחה פת לחם וסעדו לבכם ", אומר אברהם לאורחיו. אירוניה של הפילוסוף היהודי שלמד לא רק אצל הפילוסופים המרשימים ביותר בתקופתו, אלא זכר את מה שלמד בצעירותו ברוסיה, ולמד שוב מפי מורה מרשים בשם מר שושני. הלחם- " לחם הפנים " מונח על השולחן סמוך לקודש הקדשים!

- 110 " בצאתו, הוא כתב בשער העיר: אני אלכסנדר ממקדוניה, הייתי שוטה לפני שהגעתי באפריקה לארץ הנשים, ושמעתי לעצותיהן. "
- הפילוסופיה, אמנות הלחימה, והפוליטיקה האימפריאלית, הן שטות לעומת סיפוק הצרכים האנושיים. ההומניזציה של האדם אינה מתחילה עם רעיונות ונאומים חוצבי להבות, אלא עם היחס האימהי, עם פנים של אם הדואגת לצרכי בני הבית. הכול, כל מה שהוא אנושי, מתחיל בבית הבית הוא ערש האתיקה. האתיקה המושפלת בשיח המלחמתי זוכה לתהילה בחכמה הנשית, הבונה את הבית - " חכמת נשים בנתה ביתה ". מאד מרשים למצוא אותה במילים ספורות ורמיזות של חכמי התלמוד.
- 115 בחזרתו, אלכסנדר מוצא נהר שריחו כריח גן עדן. בסקרנותו ובתאוותו לכיבוש נוסף, הוא עולה במעלה הנהר עד שער גן עדן. השער נעול, אבל מי יעצור בעדו? הוא דופק, ושומע הקול המכריז: זה השער לה', צדיקים יבואו בו.
- 120 ליונס: צדיקים, אבל לא פוליטיקאים! הכבוד הפוליטי, מעמדו המלכותי הרם, אינם פותחים את השער הזה.
- ... הטקסט שלנו קובע שיש הבדל רדיקלי בין פוליטיקה הגיונית לבין הצדק האמתי... הצדק מתנגד לתשוקה הזאת לפוליטיקה, שנולדה במבט שאינו יודע שובעה, המביט אל האופקים הרחוקים.
- 125 כל הקטע הזה, שהוא די מביך עבור דמות היסטורית מרשימה כמו אלכסנדר הגדול, מסתיים עם פסוקים על חשיבות לימוד התורה, ובמיוחד בלילה.
- " אמר רבי חייא: כל הלומד תורה בלילה, נמצא פנים אל פנים עם השכינה, שנאמר (תהילים טז, ח) : שויתי ה' לנגדי תמיד, וגם נאמר (איכה, ב, יט) : קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה'. ואמר רבי אלעזר בשם רבי חנינה: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר (ישעיה נד, יג) : וכל בנייך למודי ה' ורב שלום בנייך. "
- 130 ליונס: אלה פסוקים מאד חשובים. הם מעלים על נס לא רק את המטען השכלי של המחקר שהמקרא מעורר. הלימוד בו הוא דרך חיים, השוברת את המציאות הקשה של הכוח הפוליטי.
- הנה, חזרנו בסוף אל הממשי. הלימוד " פנים אל פנים ", עם מורה, עם חבר, או לבד, נוכח פני ה', פותח חלון, ומבעדו ניתן לראות מציאות שגם הפוליטיקה והמלחמה, המקבלות גיבו וסמכות מן התבונה הפילוסופית, אינן יכולות לגרש מן העולם. מן הפנים, של האדם, ומן הפנים הלא נראות של השכינה הפונות אלינו מתוך הספרים, מופנית אלינו הקריאה לצדק ולשלום. אמנם המלחמה והפוליטיקה הופכות את הפנים לסטטיסטיקה, אבל הפנים זועקות: פני החללים מעל המסכים ושערי העיתונים, פני ההורים הדורשים את חזרת יקיריהם, פני אדם שהן ציווי אלוהי ששום כוח אינו יכול להשתיק.
- 135 ליונס: התורה מפיסת בין בני האדם. תורה- נוכחות האל בפנים אל פנים, ראיית הבלתי נראה, שלום, הנחשבים ביחד.
- 140 סינתזה שיש לנתחה. אבל זה כבר נושא לכנס אחר. "
- ליונס הבטיח ניתוח נוסף על המשמעות הזו של לימוד התורה כהבאת שלום, בפנים אל פנים, אבל הפילוסוף כבר היה בסוף דרכו. הוא השאיר לנו שאלות לא פתורות, למשל: מה תפקידם של אנשי ונשי התורה בימים אלה? האם נשמע קולם כקול אחר, ה' שובר את המציאות הקשה של הכוח הפוליטי? ומי ירים את ראשה של האתיקה המושפלת, במשך, ובמיוחד אחרי המלחמה? האם ייתכן
- 145

שיקום של החברה בלעדיה? כיצד יוכל לימוד התורה להחזיר את האתיקה למרכז עבודת השיקום? האם יהיה לנו האומץ להתחיל בעבודה הזאת כבר עכשיו, כאשר קול דמי קרבנות המלחמה זועק מן האדמה, וזעקת קרובי השבויים אינה נותנת מנוח? אין לנו נביא, אבל הספרים, אומר לוינס, הם "נוכחות ה' בפנים-אל-פנים". שם נשמע קולה של האתיקה המושפלת. קול גדול ולא יסף.

150 גם בעיצומה של המלחמה, קול זה משמיע את עצמו. הוא מטיל עלינו אחריות ומדיר את השינה שלנו. אולי זו משמעות לימוד התורה "בלילה". אסור להירדם. האתיקה היא קודם כל שאלה-אותה שאלה שקין סירב להקשיב לה, באמרו: לא ידעתי, השומר אחי אנכי? ניתן לשאלה להדהד בתוכנו, למען עתיד טוב יותר.